

Uluslararası Ticaret Teorilerinden Mutlak, Karşılaştırmalı ve Rekabetçi Üstünlükler Teorilerine Yönelik Bir Değerlendirme**An Evaluation of Absolute, Comparative and Competitive Advantage Theories from International Trade Theories**İsabet Ebru YAZICIOĞLU^a

^a Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, ebru.yazicioglu@karatay.edu.tr, 0000-0002-2560-1174
<https://doi.org/10.30711/utead.1146536>

MAKALE BİLGİSİ**Makale Geçmişi:**

Başvuru Tarihi: 21 Temmuz 2022

Düzeltilme Tarihi: 3 Ekim 2022

Kabul Tarihi: 4 Ekim 2022

Anahtar Kelimeler:Uluslararası Ticaret Teorileri,
Mutlak Üstünlükler Teorisi,
Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi,
Rekabetçi Üstünlükler Teorisi**ÖZ**

Uluslararası iktisat biliminde kıt kaynakların etkin kullanılması amaçlanırken; dış ticaret biliminde mal ve hizmetlerin uluslararası düzeyde alınıp satılması konu olmaktadır. Merkantilist akımın ardından dünyada var olan servetin kaynağının sadece altın ve gümüş gibi kıymetli madenler olmadığı düşüncesi ile üretimde düşük maliyet, tam ihtisaslaşma, iş bölümü, ithalat ve ihracat anlam kazanmış ve böylece yeni bir döneme girilmiştir. Adam Smith ile başlayan uluslararası ticaret teorileri akımı, David Ricardo ve Michael Porter tarafından geliştirilerek devam etmiştir. Ardından 1960'lı yıllardan itibaren dış ticareti açıklamak için yeni ticaret teorileri gündeme gelmiştir. Bu çalışma kapsamında Mutlak, Karşılaştırmalı ve Rekabetçi Üstünlükler Teorileri irdelenmiş, yeni ticaret teorilerinden kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın amacı söz konusu ticaret teorilerinin kapsam ve geçerlilik bakımından incelenmesi; Smith, Ricardo ve Porter'ın rekabette üstünlük hakkındaki fikirlerinin değerlendirilmesidir. Çalışmada ayrıca, literatürde bu teorilere yönelik yapılan eleştirilere de yer verilmiştir.

JEL Sınıflandırması: F10, F11, F20.**ARTICLE INFO****Article History:**

Received July, 21, 2022

Received in revised form October, 3, 2022

Accepted October, 4, 2022

Keywords:International Trade Theories,
Absolute Superiority Theory,
Comparative Advantage Theory,
Competitive Advantage Theory**ABSTRACT**

While it is aimed to use scarce resources effectively in international economics, it is the subject of buying and selling goods and services at the international level in foreign trade science. After the mercantilist movement, with the thought that the source of wealth in the world was not only precious metals such as gold and silver, low cost in production, full specialization, division of labor, import and export gained meaning and thus a new era was entered. The current of international trade theories, which began with Adam Smith, was developed and continued by David Ricardo and Michael Porter. Then, since the 1960s, new trade theories have come to the fore to explain foreign trade. Within the scope of this study, Absolute, Comparative and Competitive Superiority Theories are examined and new trade theories are briefly mentioned. The aim of the study is to analyze these trading theories in terms of scope and validity; it is an assessment of the ideas of Smith, Ricardo and Porter about superiority over the competition. The study also includes criticisms of these theories in the literature.

JEL Classifications: F10, F11, F20.**1. GİRİŞ**

Küreselleşmeyle birlikte ülkeler tarafından dış ticaret uygulamalarının önemi anlaşılmış, ticarete bakışın yönü değişmiş ve uluslararası ticaretin değeri artmıştır. Gelişen teknoloji sayesinde ise sınırlar daha hızlı aşılmış ve ticari ilişkiler giderek güçlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte ülkelerin birbirine olan bağları güçlenmiş, bu da gelir ve refah düzeyinin artmasının sağlamıştır (Vidhi ve Turgan, 2017: 447). Uluslararası ticaretin temelinde arz edilen teknoloji ve maliyet farklılıkları veya talep edilen tercih benzerlikleri ve karşıtlıkları önem oluşturmuştur. Günümüzde, uluslararası ticaretin büyük bir bölümü

benzer tercih ve teknoloji yapılarına sahip olan gelişmiş ülkeler arasında yapılmaktadır.

Uluslararası iktisat bilimi kıt kaynakların uluslararası düzeyde etkin kullanımının sağlanması konusunda çalışmaktadır. Dış ticaret ise; uluslararası düzeyde mal ve hizmetlerin alınıp satılmasını oluş biçimlerine göre açıklayan kavram olarak literatürdeki yerini alır. Böylelikle uluslararası iktisat, politika ve önerileri uluslararası ticarete kullanılıp hayata geçirilmiş olur (Tüyen, 2015: 7). Uluslararası iktisat biliminde, ülkelerin yaptıkları dış ticaret işlemleri, alıp satılan mal ve hizmetler, dış ticaretin ülkelere sağladığı faydalar yer almaktadır. Bu sebeple uluslararası iktisatta ve uluslararası ticarete

gelişen uluslararası ticaret teorilerinin varlığından söz edilebilir.

Çoğu iktisatçının üzerinde anlaşabileceği konulardan birisi malların, hizmetlerin ve sermayenin uluslararası sınırları aşan serbest akışının, tarifeler ve diğer engeller tarafından engellenmeyen bir süreç olarak tüm ticaret ortaklarına fayda sağlayacağına dair uzun süredir devam eden inançtır (Lutz, 2008: 147).

Asıl amacı ülkeler arasındaki mal/hizmet değişimi olan dış ticaret teorileri ortaya konulurken iktisatçılar tarafından çevresel faktörlerden arındırılmıştır (Yıldız, 2009: 5). Dış ticaret modellemesinde genel olarak kabul edilen varsayımlar şunlardır (Falvey, 1981: 403):

- İki ülke arasında olmalı
- Söz konusu iki mal olmalı
- İki faktör olmalı
- Tam rekabetin olduğu mal ve faktör piyasaları olmalı
- Uluslararası taşıma maliyetleri göz ardı edilmeli
- Tarife ve serbest ticaret engeli (devlet) olmamalıdır.

Uluslararası ticaret konuları genellikle ekonomistler için üç durum ortaya koyarlar. Birincisi, en az iki ülke arasındaki ticaret akışlarının açıklamalarına dayanır. İkincisi, bir ekonomiye olan kazanç veya kayıpların niteliğini ve kapsamını ifade eder. Son olarak, üçüncü konu ticaret politikalarının ekonomi üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Uluslararası ticaret teorilerinin çoğu ilk soruya adanmıştır (Morgan ve Katsikeas, 1997: 69).

Uluslararası ticaret teorilerinden geleneksel yaklaşıma sahip Mutlak Üstünlükler Teorisi, Klasik iktisat okulunun kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith tarafından 1776 yılında yayınlanan Ulusların Zenginliği kitabıyla başlamıştır. Adam Smith'in teorisindeki eksiklikleri gidermek için Klasik iktisat okulundan David Ricardo Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni yazmıştır. Michael Porter ise teknolojiye dayalı yeni dış ticaret teorilerinden Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'ni geliştirmiş, ticaret literatüründe rekabet kavramını ön plana çıkarmıştır. Bu çalışmanın kapsamında literatür taraması yöntemi ile bu üç yöntem irdelenecek ve dış ticarete bakış açıları ele alınacaktır. Giriş bölümünün ardından konuyla ilgili literatür taramasına yer verilecektir. Sonraki bölümde klasik dış ticaret teorileri olan Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorileri açıklanacak, üçüncü bölümde ise Rekabetçi Üstünlükler Teorisi detaylandırılacaktır. Takip eden bölüm de ise yeni ticaret teorilerinden kısaca bahsedilecektir. Akabinde klasik ve rekabetçi teorilere gelen eleştirilere yer verilecektir. Çalışma sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Karluk (1973), Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni ele aldığı çalışmada gelişmekte olan ülkeleri dikkate almıştır. Gelişmiş ülkeler için Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin varsayımlarından farklı olan birkaç

duruma değinmiştir. Yazara göre bu farklar; gelişmekte olan ülkelerde faktör fiyatının gerçek fırsat maliyetlerini yansıtmadığı, üretim faktörlerinin zaman içerisinde farklılaştığı, ölçek ekonomideki değişimler ve üretici-tüketici taleplerinin ekonomideki durumudur. Yazar, ayrıca Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin ekonomik kalkınmadaki yerinden bahsetmiş, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme politikalarını teori kapsamında eleştirmiştir.

Kum (1999), yeni ticaret teorilerinden M.E. Porter'a ait olan ve bazı ülkelerin firmalarının rekabette daha başarılı olmalarını inceleyen Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'ni ele almıştır. Çalışmada ayrıca rekabet gücü açısından önemli olan esnek imalat teknolojilerine de yer verilmiştir.

Dimand (2000) tarafından yapılan çalışmada David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin uluslararası ticaret alanına getirdiği yeniliklerden yer almaktadır. Bu modelde ticaret modelinde faktörlerin sağlayacağı ücret ve kâr oranlarının yanı sıra teknolojiye de bağlı olduğundan bahsedilmiştir.

Çivi (2001) çalışmasında, küresel ekonomideki rekabet gücünü mikro (işletme ve endüstri) ve makro (ülke) düzeyde açıklamıştır. Rekabet gücünün literatürdeki çeşitli tanımlarına yer verilen çalışmanın sonuç bölümünde ülkeler, pazarlar ve işletmeler için rekabetçi kimlik kazanmalarının, uluslararası rekabette sağlanan uyum gücüne, üretim faktörlerinin diğer ülke pazarlarındaki yayılma hızına ve kamu alanında yöneticilerin rekabetteki hızına bağlı olduğu belirtilmiştir.

Bayraktutan (2003) çalışmasında dış ticaret teorilerinin gelişim sürecini ele almıştır. Çalışmada ayrıca klasik dış ticaret teorileri, neoklasik katkılar ve modern dış ticaret yaklaşımları ele alınmış, Leotief Paradoksu, Yeni Dış Ticaret Teorileri ve bilgi boyutu incelenmiştir. Bilginin uluslararası ticaret paternini etkileyen bir unsur olduğunu ve uluslararası ticaret teorilerine girmeye başladığını tespit etmiştir.

Çetinkaya (2005), çalışmasında rekabetin makro ve mikro gücüne değinmiştir. Rekabet gücü yaklaşımlarından klasik, modern ve günümüz kurumsal bakış açılarına yer verilen çalışmada yeni gelişen dış ticaret modellerini açıklamıştır. Çalışmada ayrıca sürdürülebilir rekabetçi üstünlüğü ve rekabetçi üstünlüğü ölçmede kullanılan yöntemler hakkında geniş bilgi vermiştir.

Rekabet gücü kavramının anlatıldığı tez çalışmasında Miral (2006), uluslararası rekabet gücünün belirleyenlerini açıklamış, rekabet alanındaki klasik ve modern yaklaşımları başlıklar halinde incelemiştir. Uluslararası rekabet gücünü sektörde ve global düzeyde ölçen yöntemlerden bahsetmiştir.

Kibrıçoğlu ve Aykut (2007), çalışmalarında Adam Smith'in dış ticaret kuramına katkıları, pazar ölçeği kavramını uluslararası ticarete kazandırması ele alınmıştır. Çalışmada Smith'in dış ticaretle ilgili

görüşlerinin avantaj ve dezavantajlarından bahsedilmiştir.

Suranovic (2007), Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin uluslararası ticaret teorileri içerisindeki en önemli kavramlardan birisi olmanın yanı sıra en çok yanlış anlaşılabilir kavramlardan birisi olduğunu da iddia etmiştir. Yanlış anlamaların kaynağını 3 şeye bağlayan yazar, bunları şöyle sıralamıştır.

Birincisi; karşılaştırmalı üstünlük ilkesinin açıkça karşı sezgisel olduğunu, ikincisinin bu teorinin mutlak üstünlük teorisiyle karıştırıldığını ve de sonucu olarak karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin çoğu zaman yalnızca matematik tarafına bakıldığıdır. Ardından Karşılıklı Üstünlükler Teorisi'nin tarihinden ve Ricardo'nun sayısal örneklerinden, yaklaşımlarından ve bunların sonuçlarından bahsetmiştir. Ricardian modelinin gösterdiği 3 maddeyi sonuç bölümünde belirtmiştir. Bunlar; global kaynakların bütünüyle kullanılmasının büyük önem arz ettiği, bu kaynakların tamamen ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe ayrılması gerektiği ve ülkelerin bunların ardından serbest ticaret yapmalarına izin verilmesinin gerekli olduğudur.

Sadat (2008) tarafından yapılan tez çalışmasında uluslararası rekabet gücünün belirleyicilerinin firma içi ve firma dışı faktörlerine değinilmiştir. Uluslararası rekabet teorileri; klasik teoriler, yeni dış ticaret teorileri ve faktör donatımı olmak üzere 3 kısımda incelenmiştir. Dış ticaret yaklaşımlarını değerlendirerek, klasik dış ticaret teorileri olan Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorileri açıklanmıştır.

Yıldız (2009), çalışmasında Klasik dış ticaret teorilerinden Mutlak Üstünlük ve Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni ele almış, karşılaştırmalı üstünlükleri pozitif ve normatif olarak iki kategoride incelemiştir. Ardından, Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin Türkiye'deki geçerliliğini ölçmek için dört model kurulmuştur. Dört modelin de Türkiye açısından Ricardo'nun teorisini destekleyen sonuçlar verdiği görülmüştür. Toplam ihracat değerlerinin bağımlı değişken; verimlilik, birim işgücü maliyeti, işçi başı ücret ve net maliyet oranının bağımsız değişken olarak kullanıldığı ampirik çalışma sonucunda ücretler ve sermayenin ihracata herhangi bir etkisi bulunamamış, işgücü maliyetleri ve verimlilik ile ihracat arasında teoriye benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Rekabet kavramı, rekabet stratejileri ve rekabetin olumlu-olumsuz yönlerini çalışmasının ilk bölümden anlatan Timurçin (2010), KOBİ'lerin rekabet üstünlüğünü incelemiştir. Türkiye'de kümelenmenin rekabet üstünlüğüne etkisini inceleyip, kümelenmenin rekabet üstünlüğüne etkisi üzerine ampirik bir çalışma yapmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda OSTİM OSB'de bulunan kümeye dahil bir KOBİ'nin, kümeye dahil olmayana göre daha avantajlı olduğu ve rekabet gücünün daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksel ve Sarıdoğan (2011) tarafından yapılan çalışmada uluslararası ticaret teorilerinden mutlak ve karşılaştırmalı

üstünlük, faktör donanımı, nitelikli işgücü, tercihlerde benzerlik ve eksik rekabet teorileri kısaca ele alınmıştır. Krugman'ın uluslararası ticarete tek el piyasalar ve ürün farklılaşması alanlarındaki düşünceleri incelenmiş ve çalışma sonunda bu düşünceler desteklenmiştir.

Arıç (2011) çalışmasında kümelenmenin teori ve politika çerçevesini ele almış ve dış ticarete yeni bir akım olan Rekabetçi Üstünlükler Teorisi ve Porter'ın Elmas modeline değinmiştir. Kayseri mobilya sektörü kümelenme yapısının, sektörün uluslararası rekabetçiliğine olan etkileri irdelenmiştir. Anket veri toplama şeklinde yapılan çalışma sonucunda Kayseri mobilya sektörü kümelenmesinin inovatif temelli faktör koşulları açısından yeterli olmadığı görülmüştür.

Schumacher (2013) tarafından yapılan çalışma, dünyadaki ticaret serbestleşmesinin temelini oluşturan Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çalışmada Klasik ve Neoklasik bakış açılarına yer verilmiştir. Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'nin uluslararası ticaret politikalarını açıklamada yetersiz kaldığı çalışmanın sonuç bölümünde iddia edilmiştir.

Arıç (2013) çalışmasında, klasik dış ticaret modellerinden mutlak, karşılaştırmalı ve faktör donatımı modellerini açıklamış, ardından yeni dış ticaret modellerinden teknoloji açığı, ürün dönmeleri ve ölçek ekonomisi teorilerine değinmiştir. Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'ni ülkeler açısından incelemiştir.

Coşkun (2014) çalışmasında Mutlak Üstünlükler Teorisi'ni ve David Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni ele almıştır. Ardından Türkiye'nin dış ticaretini incelemiş, ithalat ve ihracat kalemlerini bu teoriler kapsamında irdelemiştir. Türkiye'nin rekabet gücünü yorumlayabilmek amacıyla işgücü ve teknolojiye verimliliğini gözden geçirmiştir. Türkiye'nin genç ve çalışma çağındaki nüfusunun yüksek olmasına karşın işgücü verimliliğinin düşük olmasının nedenini eğitilmiş işgücünün düşük olmasına bağlamış, rekabet gücünün artması için eğitimin daha fazla önemsenmesi gerektiğini çalışmanın sonuç bölümünde önermiştir.

Ghoreyshi (2014) çalışmasında klasik, modern ve yeni dış ticaret teorilerini ele almıştır. Bunların içerisinde Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni detaylı olarak incelemiştir. Türkiye'nin dış ticaretiyle ilgili genel bilgilere değinmiş, 2010-2013 yılları arasında Türkiye-Rusya arasındaki ticaretin seyrini açıklayarak, bu iki ülke arasındaki açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklerini Geliştirilmiş AKÜ Endeksine göre ölçmüş ve Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu ürünleri liste halinde sunmuştur.

Gupta (2015) çalışmasında, Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin uluslararası ticaret literatüründe, bir ülkeden başka bir ülkeye emtia ihraç ederken avantaj sağlaması için 4 kolaylıktan bahsetmiştir. Bunlar; teknolojik üstünlük, kaynak donanımları, talep modelleri ve ticari politikalar olarak sınıflandırılmıştır. Kaynak

donanımları da insan yetenekleri, ölçek ekonomileri, teknoloji açığı ve ürün döngüsü başlıkları altında ayrı ayrı açıklanmıştır. Rekabetçi Üstünlük Teorisi ile Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin farklarını ortaya koymuş, bunları etkileyen büyük güçleri tespit etmiştir. Her ikisinde de elmas modelini ele almış, ardından bunları birbirine bağlamıştır. Genel kapsamda bu çalışma, bir ülkenin rekabet ve karşılaştırmalı avantajının uluslararası ticarete ve iş dünyasındaki avantajını belirlemede ve devamlılığını sağlamada birbirini nasıl tamamladığından bahsetmektedir.

Yumuşak (2016) çalışmasında, rekabet kavramından bahsetmiş, Neoklasik Tam Rekabet Teorisi ve Rekabetin Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi üzerinde durmuştur. Pazar oryantasyonuna değinmiş ve bu konuya Kohli ve Jaworski'nin yaklaşımından bakmıştır. Pazar oryantasyonuna işletmenin üstün finansal performansını ölçmek amacıyla MKTOR ve MAKTOR ölçeklerini kullanmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara, Konya, İstanbul illerinde KOSGEB'e bağlı ve çalışan sayısı 20 ve üzeri olan işletmelerdir. Çalışmanın analiz kısmında KOSGEB'e bağlı 302 işletmeye ait bilgiler kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesine göre araştırma modelleri baz alındığında kaynak olarak pazar oryantasyonun işletmenin finansal performansında üstün hale gelmesinde önemli etkisi olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca pazar oryantasyonunun işletmeler açısından karşılaştırmalı üstünlük oluşturduğu ve bunun sonucunda rekabet üstünlüğü kazandığı ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Akkaya (2017), çalışmasında 18. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar olan süreçteki klasik dış ticaret teorilerini, dış ticaret kuramlarını incelemiş, bu süreçteki değişimleri değerlendirmiştir. Klasik dış ticaret teorilerini, neo klasiklerin katkıları ve modern dış ticaret teorilerini açıklamıştır. Leontief paradoksunun da mercak altına alındığı çalışmada 1960'lı yıllardan günümüze literatürde yer alan nitelikli işgücü, teknoloji açığı, ürün devreleri, ölçek ekonomileri gibi kavramları içeren yeni teorilere değinmiştir. Gerçekleştirilen ampirik çalışmalar, teknolojik gelişmenin faktör fiyatları üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir.

Topuz ve Coşkun (2018) çalışmalarında, Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorilerinden bahsetmişlerdir. Çalışmada Türkiye, Güney Kore ve Kolombiya'nın 2009-2015 yılları arasındaki ihracat ve işgücü verileri kullanılarak tarım, hizmet ve sanayi sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlük değerlerine ulaşmayı hedeflemişlerdir. Yapılan analizler sonucunda Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne göre Türkiye hizmet sektöründe, Güney Kore sanayi ürünlerinde ve Kolombiya tarım ürünleri üzerindeki uzmanlaşmada eksik oldukları sonucuna varılmıştır. Bu sonuçları baz alarak Ricardo'nun teorisinin eksik yanlarını sonuç bölümünde yorumlayan yazarlar teorisinin geliştirilmesi için önerilerde bulunmuşlardır.

Yaşar (2018) tarafından yapılan çalışmada, mutlak ve karşılaştırmalı üstünlük, faktör donatımı, Balassa Açıklanmış Karşılıklı Üstünlük Teorileri detaylandırılmıştır. Ülkelerin ve mal gruplarının farklılaşan uzmanlık değişimini analiz etmek amacıyla karşılıklı üstünlükler yoluyla yapılabileceğini değerlendirmiştir. Çalışmada kümeleme analizi sonucunda birçok ülkenin hammadde, giyim, tekstil gibi işlenmiş ürünler alanında açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüklere sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Rundassa ve diğ. (2019), Etiyopya tekstil sektörü ve hazır giyim endüstrisinin 2007-2016 yılları arasında karşılaştırmalı avantajını ölçmeyi hedefledikleri çalışmada yapılan analizler sonucunda Etiyopya'nın 2013 yılına kadar karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği ve hazır giyim sektöründen ziyade tekstil sektöründe uzmanlaştığı sonucuna varmışlardır. Bunun nedeninin sektörün sermaye yoğun yapısı olduğu tespit edilmiştir.

Dursun (2021) çalışmasında, Michael Porter ve Jay Barney tarafından geliştirilen rekabet üstünlüğü yaklaşımlarını değerlendirmiştir. Çalışmada Porter ve Barney'in hayat hikayeleri, fikirleri ve eserleri ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Porter ve Barney'in yaklaşımlarının birbirlerini tamamladığını, iki yaklaşımın belirsizliğin yüksek olduğu iş ortamlarında birlikte değerlendirilmesi gerektiği savunulmuştur.

3. KLASİK DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Adam Smith ile başlayan Klasik ekonomi teorilerinin önemli teorisyenleri arasında David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Jean Baptiste Say ve John Stuart Mill sayılabilir. Klasik ekonomi okulunun temel yaklaşımları şöyle özetlenebilir: klasik ekonomi okuluna göre; ekonomi tam istihdamda denge durumundadır. Ekonomide esnek fiyat ve ücretten bahsedilirken, piyasadaki dengesizliklerin ve tam istihdam dengesinden sapmaların kısa dönemli olgular olduğu ve uzun dönemde piyasaların tekrar dengeye geleceği inancı vardır. Say kanununa göre, her arz kendi talebini yaratır, arz yönlü bir ekonomik anlayış hakimdir. Ekonomide devlet müdahalesi yoktur (Eğilmez, 2018: 55-56). Klasik ticaret teorisi, bir ülkenin ihracat ve ithalat yapma derecesinin diğer ülkelerle olan ticaret modeliyle ilgili olduğunu belirtir. Diğer bir deyişle, her biri ekonomik avantaja sahip oldukları mal ve hizmetlerin üretimine kaynak ayırırsa ülkeler kazanç sağlayabilir (Ricardo, 1817) (Smith, 1776). Bu nedenle, klasik ticaret teorisi, bir ülkenin avantajlı olduğu mal ve hizmetleri yerli tüketim için ürettiği ve ardından fazlasını ihraç ettiği senaryoyu etkin bir şekilde tanımlar. Sonuç olarak, ülkelerin ekonomik olarak dezavantajlı oldukları mal ve hizmetleri ithal etmeleri mantıklıdır. Ekonomik avantajlar/dezavantajlar, kaynak donanımları, işgücü, sermaye, teknoloji veya girişimcilik gibi faktörlerdeki ülke farklılıklarından kaynaklanabilir. Böylece, klasik ticaret teorisi, uluslararası ticaretin temelini, doğal ve kazanılmış ekonomik avantajlardaki yerel farklılıklara dayanan üretim özellikleri ve kaynak donanımlarındaki farklılıklardan

kaynaklanabileceğini iddia eder. Bununla birlikte, uluslararası ticarete ilişkin genel bir kavrayışa ek olarak, klasik ticaret teorisi, göreceli avantajlardaki farklılıklara neyin sebep olduğuna dair herhangi bir açıklama sunamamaktadır (Morgan ve Katsikeas, 1997: 69).

Dış ticaret teorilerinden Klasik Dış Ticaret Teorileri ve Rekabetçi Üstünlükler Teorilerini detaylandırmadan önce; 15. yüzyıldan itibaren dünyada hâkim olan merkantilizmin etkisinden de bahsetmek gerekir.

3.1. Merkantilizm

Klasik dış ticaret doktrininden önce dünyada hâkim olan ekonomik ve siyasal düşünce akımına Merkantilizm adı verilir. Merkantilizm, bir devletin gücünün altın ve gümüş gibi değerli maden stoklarına dayandığı varsayımından yola çıkan, on altıncı ve on yedinci yüzyılın tamamını; on sekizinci yüzyılın ise ilk yarısını kapsayan ekonomik bir doktrindir (Uzunidis ve Laperche, 2011: 375). Devletin dış ticaret yoluyla zenginleştirilmesiyle ekonomik kalkınmanın olacağını savunur. Merkantilist bir sistemde devlet, bariyerler ve tarifeler oluşturan ve ihracatı teşvik eden korumacı politikaların uygulanmasında önemli bir rol oynar. Merkantilizmin hâkim olduğu dönemde, Avrupa'da feodalizm yıkılmış ve merkezi otoritelerin yönettiği İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya gibi ulusal devletler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ulus devletleri güçlenmeye başlamıştır. Devlet gücünü yükseltmeye çalışan ülkelerde, bünyelerindeki değerli maden miktarını artırmak için ticaret ve özellikle dış ticaret yapmanın şart olduğu düşüncesi hakimdir. Bu düşünce ulus devletlerle tüccar sınıfı arasındaki ittifakı güçlendirmiştir. İttifak sonucunda devlet ticari kâr elde etmek ve zenginleşmek için ülke içinde tam mücadeleci politika uygularken, dış ticarete tam korumacı iktisat politikasını yani Merkantilizmi uygulamaya başlamıştır (Tomanbay, 2019: 38).

Merkantilizm ağırlıklı olarak pratik ekonomi politikalarını önemseyen bir doktrindir. Var olduğu dönemde Avrupa bölgesinde büyük zenginlikler kazanılmasına imkân vermiştir. Merkantilizm, feodalizm ve kapitalizm arasında bir dönemdir (Güngör, 2006: 4). Devlet idaresine dayanan merkantilizmin asıl ilgilendiği alan dış ticarettir. Klasik ekonomik görüşe sahip Hume, Smith ve Ricardo'nun fikirleri, zamanlarının iktisadi felsefesine yani merkantilizme karşı olarak doğmuştur. Merkantilizmin izinden gidenlerin sahip olduğu, tek bir ekonomi politikası olmasa da merkantilist ekonomi felsefesinin birkaç ortak noktası vardır. Merkantilizm, ithalatın zararlı olduğunu, ihracatın ise millet için yararlı olduğunu düşünmektedir. İhracatın ithalattan fazla olduğu durumda dış ticaret dengesinin pozitif yönlü olmasına sebep olacak ve bu da ticaret fazlasından kaynaklanan net sermaye akışının ülkeyi zenginleştireceği görüşüne sahip olacaktır (Cwik'ten Aktaran Alptekin ve Kasa, 2018: 21). Merkantilizm, serbest ticareti getirirken; dünya pazarları yeni ticari yollarla ilişkilendirilmiş ve ticaretin şekli değişmiştir. Yeni durum, ürünlerin değerini belirleyen

fiyat kavramının da doğmasına sebep olmuştur (Çakıroğlu, 2018: 157).

Merkantilist düşüncenin lider isimlerinden birisi İngiliz Thomas Mun'dur (1571-1641). Mun ticari yaşamında öğrendiği bilgi ve deneyimleri iktisat yazınına aktarmış olduğu "Dış Ticaret Yoluyla İngiltere'nin Zenginliği" (England's Treasure by Foreign Trade) adlı kitabı iktisadi düşüncenin gelişmesi bakımından önem taşımaktadır. Merkantilist düşünce ve politikalarını ilk ve açık olarak ifade edildiği bu kitap, Adam Smith tarafından "Merkantilizmin El Kitabı" olarak görülmüştür (Tomanbay, 2019: 38).

3.2. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Ekonomik liberalizmin kurucusu Smith, merkantilizmin iflasının gerçekleştiği, buna karşılık sanayi kapitalizminin üretimde yüksek bir verimlilikle, yüksek kâr oranlarını vaat edip, adını duyurmaya başladığı dönemlerde teorisini ortaya atmıştır. Kapitalist sistem içinde var olmanın asıl koşulu olan madenlere sahip olmak, kârı garanti altına alamamaktadır. Batı Avrupa ve sömürgelerin yüksek oranda ürün talep etmesi ve yüksek verimlilik oranıyla üretilmesiyle kâr elde edilebilecektir. Bu sebeple zenginlik, ekonomik ve siyasal gücü ölçmek için değerlerin kaynağının başka bir kaynağa dayalı olarak düşünülmesi söz konusu olmuştur. Smith, böyle bir dönemin en uygun değer ölçüsünü tanımlamayı başarmıştır: Emek (Gençoğlu, 2013: 87).

Adam Smith'in 1776 yılında yayınladığı "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde Merkantilist yaklaşımı bitirip, modern dış ticaret teorisinin oluşmasına ışık tuttuğu çalışması olan Mutlak Üstünlükler Teorisi literatürdeki yerini almıştır. Bu teoride Smith, Merkantilist düşüncede hâkim olan dünya servetinin sahip olduğu, dış ticaretin sıfır toplamlı oyun olması ve ülkelere biri kazanırken diğerinin kaybettiği düşüncelerinin dışına çıkmıştır. Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde, her ülke serbest ticaret ortamında diğer ülkelere kıyasla üretimini daha düşük maliyetle yaptığı mutlak üretimde üstünlük sağlayabileceği malları uzmanlaşarak üretmesi, ürettiğini ihraç etmesi; daha yüksek maliyetle ürettiklerini ise ithal etmesinin dış ticarete refahı attiracağı düşüncesi ortaya konmuştur (Palacioğlu, 2018: 3).

Mutlak üstünlük, bir malın üretiminde bir ülkenin diğer ülkeye kıyasla daha verimli olması ya da üretimde daha üstün beceriye sahip olması olarak tanımlanmaktadır. Bu teoriye göre iki malı olan veya iki ülkesi olan dünyada, malı ucuza üreten ülke o malın üretiminde uzmanlaşmalı ve o malı ihraç etmeli; maliyeti yüksek olan malı ise başka bir ülkeden ithal etmelidir. Bu durumda her iki ülke de dış ticarete kazançlarını arttırmış olur (Miral, 2006: 13). Uluslararası ticaretin başlaması için bir ülkenin bazı mallarının fiziksel verimliliğinde diğer ülkelere göre avantajlarının olması gereklidir (Yoshii, Fujimoto ve Shizawa, 2019).

İş bölümünün toplumun genel olarak iş hayatına katkısı, bunun görüldüğü manifaktürlerde¹ gerçekleşme biçimine bakıldığında anlaşılabilir. Genellikle ufak manifaktürlerde iş bölümünün çok ileri boyutlara vardığı zannedilir. Fakat bu düşüncenin sebebi gelişmiş manifaktürlere oranla daha ileri boyutlarda iş bölümü olması değildir. Gerçekte az sayıda insanın ufak tefek eksikliklerini gideren bu manifaktürlerde mecburen işçi toplamı azdır. İşin her bir ayrı bölümünde çalışan işçilerin, genellikle, aynı ortamda toplanarak tek bir denetleyicinin gözetiminde çalışmaları sağlanabilir. Halbuki büyük halk kitlesinin çok sayıda gereksinimini karşılamak durumunda olan büyük manifaktürlerde işin her bir bölümünde birçok işçi çalıştığı için hepsini aynı ortamda toplamak mümkün olmayacaktır. Sonuç olarak bu tür manifaktürlerde daha küçük olanlara kıyasla daha gelişmiş bir iş bölümü o kadar belirgin değildir, bunu gözlemlemek oldukça güçtür (Smith, 2017: 17).

Adam Smith "bireyselcilik, serbest ticaret ve görünmez el" inanışlarına sahip bir düşüncüdür. Smith'e göre, insanlar kendi ihtiyaçlarını kendileri daha kolay tespit edebilir. Bir bireyin kendi refahı için çalışmasına izin verildiği ortamlarda, bu bireylerin oluşturduğu toplumun refahında uzun dönemde artış görüleceği düşüncesini savunur (Yıldız, 2009: 7).

Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi'nin temelinde uzmanlaşma ve iş bölümü yatmaktadır. Smith'e göre iş bölümü doğal düzenin bir parçasıdır. İş bölümü ile aynı miktardaki insan gücünün yapabileceği iş oranındaki artış, üç ayrı sebepten kaynaklanmaktadır. Bunların ilki her işçinin bireysel becerisinin artması; diğeri işçilerin bir işten diğerine geçerken genellikle kaybedilen zamandan tasarruf edilmesi; sonuncusu ise işi kolaylaştırıp yapılma süresini kısaltan ve birçok insanın aynı anda çalışmasının yerini tutabilecek kapasitedeki çok sayıda makinenin bulunmasıdır (Smith, 2017: 20).

İlk madde olan bir işçinin becerisinin artması; mutlak yapabileceği iş miktarını arttıracak, bu da herkesin işini tek bir basit işe indirgelediği ve bunu da hayatındaki tek uğraş haline getirdiği için iş bölümü zorunlu olarak işçinin becerisinin gelişmesini kolaylaştıracaktır. Çekiç kullanmaya alışıp hiç çivi yapmamış bir işçi, çivi yapmak durumunda kaldığında bir günde göstereceği performans, çivi yapmaktan başka hiçbir işle uğraşmamış olan bir işçiden çok daha düşük olduğudur (Smith, 2017: 20).

İkincisi; bir işçinin bir işten diğerine geçerken çoğunlukla kaybettiği zamanın tasarruf edilmesinin sağladığı fayda düşünülen çok daha fazladır. Bir işçi çalışırken başka bir yerdeki ve farklı aletlerle çalışılan bir işi yapmak istediğimizde bunu hızlı yapmamız mümkün olmayacaktır. Örneğin; küçük bir çiftliği ekip diken bir kır dokumacısı, tarlasından tezgahına gidip gelirken geçirdiği sürede ciddi zaman kaybı yaşar. Çünkü çoğunlukla bir

insanın bir işten diğer bir işe geçtiğinde ikinci işe başlamayı ağırdan alır, kendini hemen işine veremez. Bu durumun gün içinde birden fazla tekrarlandığını düşünürsek kır işçisinin yapabileceği iş miktarının önemli ölçüde azaltmış olduğu görülür (Smith, 2017: 21).

Üçüncü ve son olarak; insanlar uygun makinelerin kullanımı sonucunda işlerin kolaylaşması, iş yapma süresinin kıaldığını fark etmiştir. İş kolaylaştırıp kısaltan makinelerin aslında iş bölümü sonunda icat edildiği söylenebilir. İnsanların dikkatini tek bir amaca yönlendirmesiyle hedefe daha kolay ve kestirmeden ulaşmak için dikkatlerini daha çok vererek çalışmaya yatkındırlar (Smith, 2017: 21).

Bir ülkenin hangi ürünlerin üretiminde uzmanlaşması gerektiğine piyasa koşulları karar vermektedir. Her ne kadar Smith bu kararı piyasanın vereceğini iddia etse de bir ülkenin üstünlüğünün doğal ya da kazanılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir. Buna dayanarak üstünlük kavramı doğal ya da kazanılmış üstünlük olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal üstünlük; bir ülkenin bazı ürünlerin üretiminde uygun iklim koşullarının sağlanması, doğal kaynaklara ulaşımın kolaylaşması ya da belirli özelliklere sahip işgücünün olması sebebiyle doğal üstünlük kazanması durumudur (Kutlu, 2004: 23). Doğal üstünlük petrol, doğalgaz, bakır, altın, demir madeni, pamuk, kauçuk gibi kıymetli endüstriyel veya tarımsal hammaddeler örnek olarak gösterilebilir (Palacioğlu, 2018: 8). Doğal üstünlüğe sınırları içince farklı iklimlere sahip bir ülkede farklı ürün gruplarının yoğun şekilde yetiştirilmesi verilebilir. Kazanılmış üstünlük ise; nihai mal üreten ya da hizmet sektöründe rekabet edebilen ülkelerin ürün teknolojisinde kazanılmış üstünlüğe sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca ürün teknolojisinde üstün olmak ise rakiplerinden farklı, benzersiz bir ürüne sahip olması demektir (Kutlu, 2004: 23). Bu üstünlükler eğitim, öğretim altyapısı, mühendislik ve bilgi birikimi, kurumsal altyapı, ar-ge, girişimcilerin desteklenmesi gibi desteklerle sağlanabilir. Kazanılmış mutlak üstünlüklere en güzel örneklerden birisi Japonya'dır. Japonya çalışma kültürü, uzun çalışma saatleri, disiplin ve daha birçok konuda ilkel davranarak dünyanın en iyi ekonomilerinden birisi olmayı başarmıştır (Palacioğlu, 2018: 8-9).

3.3. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Adam Smith'in kuramını bir adım ileriye götüren David Ricardo'dur. Smith'in teorisine dayanan ticaret ortamında yıllar içinde İngiltere'nin Hollanda karşısında birçok malda dezavantajlı duruma düşmesiyle birlikte yine bir İngiliz iktisatçı olan Ricardo, teori geliştirerek ülkesinin avantaj elde etmesini istemiştir. İngiltere'nin birçok malda ihracatçı durumuna geçmesini hedeflemiştir (Aslan, 2020: 14). Ricardo'ya göre ülkelerden biri her iki üründe de mutlak üstünlüğe sahip olsa bile bir üründe ihtisaslaşma ve dış ticaret yapması ona fayda sağlayacaktır. Bu sebeple her iki üründe de üstünlüğe sahip olan ülke oransal olarak üstünlüğünün daha fazla olduğu ürünü üretmeyip, başka bir ülkeden ithal

¹ Manifaktür: İş bölümüyle gerçekleştirilen ve el emeğine dayanan büyük kapitalist üretim şeklidir.

etmelidir. Bu durum ikinci ülke için bir fırsat olurken, karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanarak ürettiği mal veya hizmeti iç ve dış pazarlarda pazarlama imkanına sahip olacaktır (Karafakioğlu, 2014: 127).

Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde karşılıklı ticaret yapan ülkelerden her ikisinin de refah düzeyi karşılıklı şekilde artacaktır. Ancak, iki ülke ve iki ürün modelinin baz alındığı teori bir ülkenin diğerine göre her iki üründe de mutlak üstünlüğe sahip olması durumunu açıklamada yetersiz kalmıştır. Teorideki bu eksikliği ise David Ricardo gidermiştir. David Ricardo, "On the Principle of Political Economy and Taxation" (1817) adlı eserinde mutlak üstünlüklere ilişkin analizlerini geliştirerek Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ni literatüre kazandırmıştır (Altay, Özcan, ve Çınar, 2009: 160). Karşılıklı üstünlük teorisi uluslararası ticaretin temeli olarak kabul görmüştür.

Ricardo'ya göre mukayeseli (karşılaştırmalı) üstünlüğün temel kaynağı emeğin verimli kullanılması olup, bu durum ülkelerarası üretimde kullanılan teknoloji farklılığından doğmaktadır. Emek-değer teorisinde, bir birim mal üretirken harcanan emek ne derece az ise birim malın maliyet ve dolayısıyla fiyatı o kadar düşük olacaktır. Sermaye ise başka bir üretim faktörü olarak görülüp biriktirilmiş emek olarak kabul edilmektedir (Utkulu, 2005: 9-10).

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlük teorisine genel olarak bakıldığında, iç ve dış pazarlardaki para cinsinden üretim maliyetlerini değil, daha çok ülke içindeki farklı metallerin gerçek maliyetlerini (emek zamanı ve diğer kaynaklar açısından) karşılaştırdığı görülebilir. Neoklasik iktisatçılardan farklı olarak, David Ricardo argümanlarını emek değer teorisine dayandırmıştır. Ricardo'nun modeli, tüm kaynakların tamamen kullanıldığını varsaymaktadır. Ayrıca, serbest ticaret politikalarının benimsenmesiyle, ihracatın ithalatı karşılayacağı ve böylece ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malların ihracatının artacağını savunmaktadır (Siddiqui, 2018: 426-427). David Ricardo'nun modeli, her ülkedeki emek-değer fiyatlarına dayanmaktadır, her ülkede tek tip bir kâr oranı ve tek tip bir sermaye-emek oranı vardır ve ayrıca her bir metanın işçi başına çıktısı, her bir ülkedeki göreceli fiyatlarını belirler. Bununla birlikte, karşılaştırmalı üstünlük teorisi bir dizi varsayıma dayanmaktadır: - mükemmel tamamlamanın varlığı, - tüm üretim faktörlerinin tam olarak kullanılması, - emek ve sermayenin bir ülke içinde tamamen hareketli olması, - bir ülkenin dış ticaretinin her zaman dengede olması ve piyasa fiyatlarının üretilen ürünlerin gerçek maliyetlerini yansıtmasıdır. Serbest ticaret, karşılaştırmalı üstünlük teorisine aynı varsayıma dayanmaktadır (Siddiqui, 2018: 429-430).

Ricardo'ya göre uluslararası ticaretin mutlak üstünlüklere dayandırılması gereksizdir. Çünkü bu yaklaşım teorisinin kapsamını daraltmaktadır. Aslında mutlak üstünlükler, karşılaştırmalı üstünlüklerin özel bir durumu gibi görülebilir. Başka bir deyişle, mutlak üstünlüklerin olduğu her durumda karşılaştırmalı üstünlük de vardır, ancak

karşılaştırmalı üstünlüğün mevcut olduğu her durumda mutlak üstünlüğün olması zorunlu değildir (Seyidoğlu, 2013: 28).

Klasik dış ticaret teorileri olarak literatüre geçen Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, uluslararası ticaretin kullanılacağı durumları, nasıl yapılacağını, hangi ülkenin hangi malı üreterek rekabetçi üstünlük sağlaması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu teorilerde belirtilenlere ek olarak, Michael Porter teorisinde, yeni üretimde sermaye, teknoloji ve bilgiyi temel alan üretim faktörlerini ve bu faktörleri kullanan ülkelerin uluslararası üstünlüklerini açıklamıştır. Porter'ın amacı mutlak ve karşılaştırmalı üstünlük teorilerinin ötesine geçip, teoride sadece doğal kaynak, sermaye ve işgücü avantajlarını ayrı ayrı ele almak değil; rekabetçi üstünlük sağlayan bütün faktörleri birlikte değerlendirmektir. Porter bu amaçla çıktığı yolda 1990 yılında Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'ni geliştirmiştir. (Porter, 1990).

4. REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ

Michael E. Porter 1990 yılında yayınlanan "Ulusların Rekabet Üstünlüğü" (The Competitive Advantage of Nations) kitabında ortaya koyduğu Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nde ülkelerin ilk amacının vatandaşlarının refah içinde yaşaması ve yüksek bir yaşam standardı sağlamak olduğunu dile getirmiştir. Porter, bunu hayata geçirmek için ülkelerin iş gücü ve sermayeyle ilgili olan verimliliğe bağlı olduğunu iddia etmiştir. Ülkenin verimliliği artırabilmesi için özellikle verimliliğinin yüksek olduğu endüstrilerde uzmanlaşması, verimliliğin düşük olduğu endüstrilerde ise ithalat yapması gerektiğini ifade etmiştir. Porter bu noktada ulusal verimliliği arttırmak için en önemli yolun uluslararası ticaret yapmak olduğunu savunmuştur (Porter, The Competitive Advantage of Nations, 1990).

Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin anlaşılabilmesi için rekabet, rekabet gücü, rekabet stratejisi ve rekabetçi üstünlük kavramlarının ele alınması gereklidir.

4.1. Rekabet, Rekabet Gücü,

Rekabet Stratejisi Kavramları

Rekabet; iktisadi, sosyal, siyasi, hukuki ve teknolojik boyutlara sahip bir kavramdır. Burada iktisadi olarak ele alınan rekabet, tedarikçilerin, üreticilerin, alıcı ve satıcıların rol aldığı pazarlarda bulunur. Alıcı ve satıcı rekabet için gerekli iki aktördür. Satıcılar potansiyel alıcıları etkileyecek tekliflerle kazanacakları maksimum kâr için yarış halindedirler. Benzer şekilde alıcılar da daha yüksek tekliflerle avantaja sahip olabilmek için yarışır. Her iktisadi aktör bu yarışta kendi çıkarlarını peşindedir (Herdem, 2014: 2). Rekabetçilik, bir ülkenin ürünlerini uluslararası pazarlarda satarken sağladığı avantaj veya dezavantajın bir ölçüsüdür (oecd.org).

Başka bir deyişle; firma düzeyinde rekabet gücü küresel boyutta maliyet, fiyat, kalite ve aynı zamanda hizmet sağlayan firmalarla rekabet edebilme yeteneğidir. Tanıma göre firmalar global piyasalarda rekabet etmektedirler.

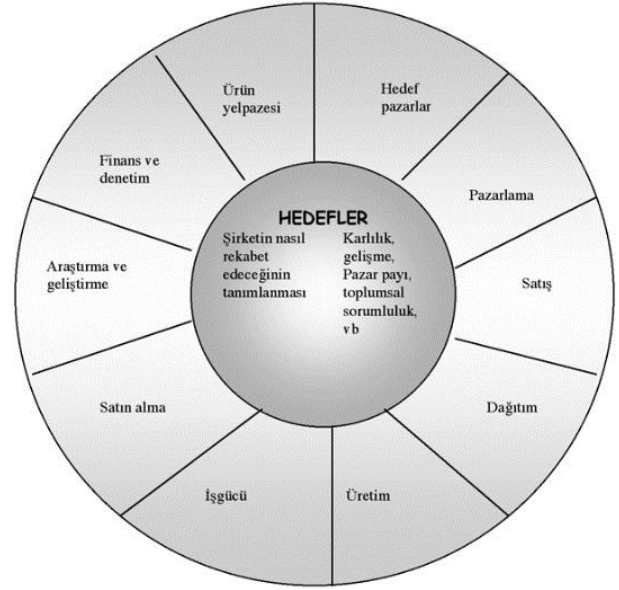
Bu sebeple endüstri veya ülke düzeyinde rekabet gücünü tanımlarken, bir endüstrideki veya ülkedeki firmaların rekabet kabiliyetleri ve bu firmaların faaliyet gösterdikleri piyasada (endüstri ya da ülkenin tümünde) firmaların rekabet becerilerine olan katkısı önemsenir. Böylece bir endüstrinin rekabetçi olması, bölgesel veya uluslararası ölçekte rekabet edebilen firmaları kapsayan bir endüstri halini alır (Aktan ve Vural, 2004: 6).

İktisadi olarak bakıldığında rekabet gücünü tanımlamak için farklı tanımlar ve teorilerin olduğundan söz edilebilir. Bu tanımlara yapı, içerik ve bakış açısı tarafından bakıldığında rekabet gücü algısının farklı özelliklerine vurgu yaptığı ve konuya farklı açılardan yaklaştığı görülmektedir. Yapılan rekabet gücü kavramı tanımlarından en basit ve en anlaşılır olanların firma düzeyinde olduğu söylenebilir. Rekabet gücüne sahip firma, homojen ürünleri rakiplerine oranla maliyeti daha düşük ve kaliteyi daha yüksek üretebiliyorsa o firma büyüyebilir ve kâr edebilir kapasitesine sahip demektir (Gökmenoğlu, Akal, ve Altunışık, 2012: 6).

Bir firmanın rekabet avantajı kazanması için rakiplerinden maliyeti düşük, daha farklı ve işlevsel özellikte olan ürün ve hizmet sunması gerekmektedir. Bu durumda rekabet avantajı bir firmanın müşterileri için daha üstün değer ve kâr elde etmesine olanak sağlayacaktır. Firmanın kaynaklarının ve yeteneklerinin rakiplerinden daha üstün olması gerekmektedir. Rekabet avantajı için firmanın, marka değeri, patenti, bilgi birikimi, bilinirliği, müşteri ilişkileri, satış ve pazarlama taktikleri gibi alanlara önem vermesi gerekmektedir. Bu durumda firma düzeyinde rekabet gücü; firmaların, ürünlerini ya da hizmetlerini rakipleriyle eşit ya da onlardan daha düşük fiyata üretebilir ve satabilir yeteneğidir (Herdem, 2014: 2).

Burada açıklanması gereken başka bir kavram da rekabet stratejisidir. Kısa şekliyle rekabet stratejisi, Porter tarafından; "bir sektörde savunulana bilinen bir konum elde etmek, beş rekabet gücüyle başarılı bir şekilde başa çıkmak ve böylece firmanın büyük bir yatırım getirisi elde etmesi için saldırgan veya savunmacı eylemlerde bulunması" olarak tanımlanmıştır. (Porter, 2015, s. 41). Rekabet stratejisi geliştirmek için; bir şirketin nasıl rekabet edeceğini, hedeflerini ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için hangi politikaların gerektiği unsurlarını içeren genel bir formülasyon gereklidir (Porter, 2015: 27).

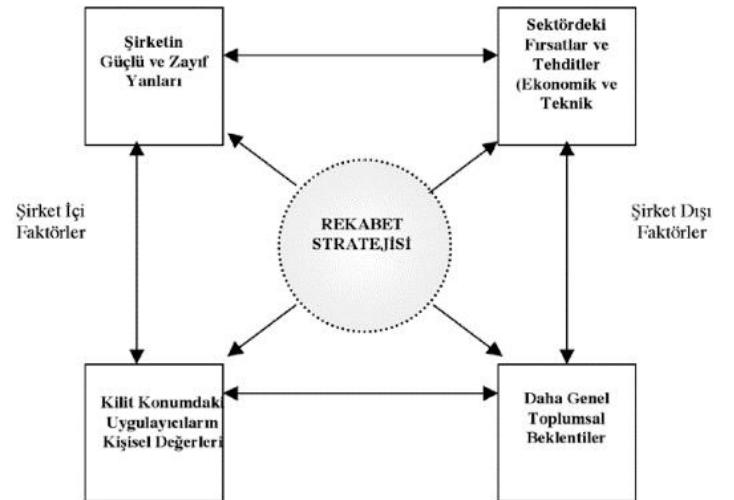
Şekil 1. Rekabet Stratejisi Çarkı

Kaynak: Porter, 2015: 27.

Şekil 1, rekabet stratejisinin, firmaların ulaşmaya çalıştığı hedefler (sonuçlar), bu hedeflere ulaşmakta kullandığı araçların (politikalar) bir kombinasyonu olduğunu gösterir. Bu şekil, Rekabet Strateji Çarkı olarak adlandırılan ve firmanın rekabet stratejisinin kilit yönlerinin hepsini kapsar. Çarkın merkezinde firmanın hedefleri bulunur. Firmanın hedeflerine ulaşmak için kullandığı işletmenin temel politikaları ise çarkın etrafında yer alır. Firmanın aktivitelerinin içinden seçilen o fonksiyonel alandaki kilit işlem politikalarının özet hali çarktaki her başlığın altında yer alır. Aynı gerçek çarkta olduğu gibi tekerleğin parmakları (politikalar), merkezden (hedefler) dışarı doğru yayılmalı ve hedefleri yansıtmalıdır. Ayrıca tekerleğin parmaklarının da kendi aralarında bağlantılı olmaları gerekmektedir, aksi halde çark dönmez (Porter, 2015: 28).

Şekil 2. Rekabet Stratejisinin Kurulduğu Bağlam

Kaynak: Porter, 2015: 29.

Şekil 2, en genel düzeyde rekabet stratejisi kurulurken dikkate alınması gereken dört etkeni gösterir. Bir şirket

rekabet stratejisini oluşturduktan sonra şekildedeki dört etkeni dikkate almalıdır. Şirketin güçlü ve zayıf yanlarının, rakipleriyle mukayese edildiğinde finansal kaynaklarının durumunun, teknolojik durumunun, markasının tanınmışlığının ve benzerlerini kapsayan varlıklarının ve becerilerinin profilidir. Güçlü ve zayıf yanlar değerlerle birleştirildiğinde, bir şirket için başarıyla benimsenen, rekabet stratejisindeki şirket içi limitlerdir. Şirketin sektörü ve daha geniş çevresi ise dış sınırlar olarak tanımlanır. Riskler ve potansiyel ödüller sektördeki fırsat ve tehditleri ifade eder. Devlet politikaları, sosyal beklentiler, sosyal olaylar, evirilmekte olan örf ve adetler ile başka etkenlerin şirket üzerindeki etkisini gösterir. Bir şirket, uygulanabilir ve gerçekçi hedef ve politikaları belirlemeden önce, bu dört etkiyi dikkate almalıdır (Porter, 2015: 28-29).

Rekabet güçlerinin sektördeki etkisi, bu yatırım girişinin hangi dereceye kadar gerçekleşmesinin mümkün olacağını belirlerken, getiriyi serbest piyasa düzeyine ulaştırır. Bu durumda, firmanın ortalamasının üstünde getiri elde etme becerileri gelişmiş olur (Porter, 2015: 6).

4.2. Rekabetçi Üstünlük

Başarılı olmak için işletme stratejilerinin iyi seçilmesi ve uygulanması rekabetçi üstünlük kavramında temel ilkedir. Rekabetçi üstünlüğün temel bileşenlerini üç maddede toplamak mümkündür. Bunlar (Timurçin, 2010: 131):

- Değer üretme,
- Ciddi yaratıcılık,
- Kavram araştırma ve geliştirmedir.

Değer üretme: Bir işletmenin elindeki fırsatları etkili şekilde kullanıp, imkanlarını sonuna kadar zorlaması ile rekabetçi üstünlüğe sahip olabilir, değer yaratabilir.

Ciddi yaratıcılık: İşletmenin pratik ve yapıcı olmasıdır. Yani, deneyimlerin ve bilinenlerin ek fayda kazanma konusunda en verimli şekilde kullanılma şeklidir. Bunun için etkili güdüleme, ortak odak noktalar, sağlıklı tutum ve uygulanabilir yöntemlere ihtiyaç vardır.

Kavram araştırma geliştirme: Farklı düşünce ve kavramların tanımlanmasını içerir. Rekabetteki asıl başarı ve üstünlük durumu için farklı fikirlere ve yeni kavramlara ihtiyaç duyulur.

Rekabetçi üstünlüğün tamamlayıcı bileşenleri, genel bakışta işletmeler için uyulması gereken kuralları içerir. Bunları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Timurçin, 2010: 132-133):

- Rekabetin somut bir yargı şekli ve en önemli sosyal ve teknik hali olarak verimli olmak.
- Ölçek ekonomilerinden yararlanıp, maliyette üstünlük kazanmak ve rekabette başarılı olmak için stratejik iş birlikleri yapmak.

- Bilginin üretilme, izlenme, depolanma ve etkili kullanılması, aynı zamanda bilgi kaynaklarını denetlenmesine yönelik bilgilendirme ve bilişim teknolojileri üretmek.

- Karşılıklı bağımlılıklara sahip sistem tarafından belirlenen kurallara bağlı kalarak uyum ve birlik içinde çalışmak veya kolektif düşünce hareketi niteleyerek bütünleşmek.

- Yepyeni bir dünya, toplum, ekonomi, sistem ve işletme yaşamının oluşturulması için iletişim ağları geliştirmek.

- Büyüme ile üretim kârını maksimuma ulaştırabilmek için maliyetleri uygun düzeye getirmek için ölçek ekonomilerini kullanmak.

- Kalite temelli ürünler üretmek ve pazarlamak.

- Yeniliklerin üretip, Ar-Ge çalışmaları geliştirmek.

- Rekabet ortamında iş ve eylemlerin niteliğinin doğru ve istenilen düzeyde olması ve hedeflenen amaca ulaşılması bakımından etkinlik ve etkililiği arttırmak.

- Çalışma hayatının kalitesini arttırmak.

- Rasyonel şekilde kaynak kullanımını sağlamak.

- Değerlerin bir bütün halinde gelişmesine imkân vermek.

- Rakiplerinden daha üstün olmaya odaklanıp farklılaşmak.

- İşletmenin çevresinin analizine dayanan fırsatların keşfedilmesi ve değerlendirilmesini sağlamak.

- Rekabetçi güç kazanmak için en önemli etkinlik olarak teknolojik belirleyiciliğe sahip olmak.

- Sürdürülebilir çevre sorumluluğunu taşımak.

- Gelecekte de faaliyetleri devam ettirebilmek ve rekabette üstünlük kazanabilmek için değişmeye açık olmak, yeniliklere uymak.

- Yenilik üretmek, onu yönetmek ve şartlara uygunluğu için girişim ve iç girişimcilik yapmak.

- Akıllı çalışma ve etkinliği arttırmak için yönetim yaklaşımlarında yeniliklere gitmek.

- Rekabet etmek için yeni beceriler ve yetenekleri kazanmanın kolaylaşması için dış kaynak veya ortak kaynak kullanmayı arttırmak.

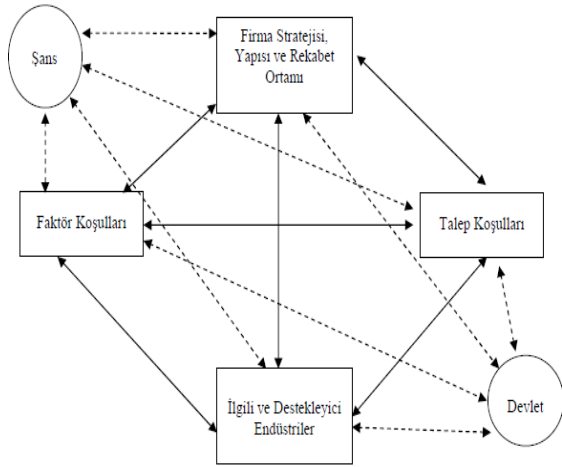
4.3. Rekabetçi Üstünlükler Teorisi ve Porter'in Elmas Modeli

Firmaların rekabet gücünün belirlenmesinde birden çok faktörden söz etmek mümkündür. İlk olarak firmanın bir üründeki üretim maliyetinden, fiyatından ve kalitesinden o firmanın uluslararası düzeydeki diğer firmalara karşı rekabet gücü belli olur. Bunun yanında rekabet gücü denildiğinde başka etmenler de söz konusudur. Bunlar içerisinde; firmanın faaliyet gösterdiği sektördeki

rekabetin yoğunluğundan, firmanın malın fiyatını belirlemedeki gücünden, sektördeki ölçek ekonomilerinden, işgücünün verimliliğinden, firmanın organizasyon yapısı ve yönetim biçiminden, firmanın kapasite kullanım oranından, sermaye piyasalarındaki finansman seçeneklerinden söz edilebilir (Aktan ve Vural, 2004: 27). Bunlardan genel olarak rekabet gücünü etkileyen firma içi ve firma dışı etkenler olarak bahsetmek mümkündür. Burada ayrıca rekabet stratejisi alanındaki çalışmalarıyla tanınmış Michael Porter'ın görüşmelerine yer vermek, geliştirdiği rekabet teorisinden bahsetmek gereklidir.

Michael Porter ülkelerin rekabet edebilme güçlerini değerlendirirken dört grup ana değişkenden bahsetmektedir. Porter ülkelerin bazı endüstrilerde başarılı, bazılarında başarısız olması sorununa çözüm aradığı çalışması Elmas Modeli olarak literatürdeki yerini alır. Porter'ın Elmas Modeli dört ana bileşen ve bu ana bileşenlerin altında yer alan bazı değişkenlerden oluşur. Burada söz edilen alt değişkenler sektöre göre değişiklik gösterir ve özellik bakımından farklı içeriklere sahiptir. Elmas modeline göre ülkeler verimin en yüksek olduğunu düşündüğü sektörü elmas sektör görmeli ve bu alanlarda başarıya ulaşmalıdır. (Porter, 1990: 71). Şekil 3 Porter'ın Elmas modelini göstermektedir.

Şekil 3. Porter'ın Elmas Modeli

Kaynak: Porter 1990: 127

Elmas Modelinde hem işletme için hem de ulusal boyuttaki rekabetçi üstünlükler dört ana maddeye bağlı olarak gelişmektedir. Bunlar (Porter, 1990):

- Faktör Koşulları: Faktör koşulları klasik dış ticaret teorilerinde toprak, sermaye ve iş gücü iken, Porter'ın teorisinde faktör koşulları ulusun sahip olduğu insan kaynakları ve altyapı şeklinde kategorize edilmiştir. Standart ekonomi teorilerinde ticaret akımını üretim faktörlerinin belirlediğini kabul etmeyen Porter, bunun nedeni olarak günümüzdeki modern ve klasik endüstriler arasında fark olduğunu belirtmiştir.
- Talep Koşulları: Bu maddede yerel talebin ve yerel tüketicilerin önemine değinilmiştir. Burada önemli olan nokta yerel pazarın büyük olması değil yerel talebin

kalitesidir. Endüstriler, bilinçli tüketiciden gelecek bu talepleri karşılamak için uluslararası boyutta yüksek standartlardaki ürünlerin üretilip rekabet avantajını elde etmeleri beklenir. Bu yüzden Porter, rekabetçi avantajı arttırmak için yerel talep koşullarından uyarıcı etkiye sahip olanı önemli olarak görür.

- İlgili ve Destekleyici Endüstriler: Kümelenme yoluyla bir araya gelen destekleyici endüstriler/tedarikçiler, ana endüstriye maliyet-etkin, öncelikli ve ayrıca hızlı girdi sağlama yoluyla yatay ve dikey şekilde birbirlerine bağlanmışlardır. Bu kümelenme sayesinde ülke endüstrileri uluslararası boyutta daha iyi rekabet edebilir duruma gelebilirler.
- Firma Stratejisi, Yapısı ve Yerel Rekabet Ortamı: Yerel rekabet yapısının dışında firmaların oluşum yapısı, teşkilatlanması ve yönetilmesi elmas modelinin son bileşeninde ele alınmaktadır. Porter, her firma için farklı yönetim modelinin olduğunu, bunun da her firmanın içinde bulunduğu durumlara bağlı olarak değiştiğini belirtmiştir.

Porter geliştirdiği modelde rekabet avantajının düzeyini anlamak amacıyla dört ana faktöre ek olarak iki dış değişken varsayılan devlet ve şans faktörünü de eklemiştir. Burada devlet faktörü; maliye ve para politikası, sübvansiyonlar ve eğitim faktörlerini ifade ederken şans faktörü tahmin edilemeyen gelişmeleri işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır (Porter:1990).

5. YENİ TİCARET TEORİLERİ

Dış ticaret teorilerindeki eksikliklerin giderilmesi için başlayan yeni ticaret teorileri akımıyla; eksik rekabet, ürünlerde farklılaştırma, işgücünün nitelikli hale gelmesi ve ölçek ekonomilerine verilen önemin artması gündeme gelmiştir. Yeni ticaret teorileri, klasik rekabet teorilerinden sonra yapı ve nitelik olarak farklılara sahip ülkelerde ve malların ticaretinde önem kazanmıştır. Yeni Ticaret Teorilerinin arasında Nitelikli İşgücü Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi, Ürün Dönemleri Hipotezi, Tercihlerde Benzerlik Teorisi, Ölçek Ekonomileri Teorisi ve Monopolcü Rekabet Teorisi sayılabilir.

Nitelikli İşgücü Teorisi; Keesing ve Kenen tarafından geliştirilmiştir (Keesing, 1965), (Keesing, 1966), (Kenen, 1965). Bu teoriye göre; gelişmişlik düzeyi yüksek sanayi ülkeleri arasında yapılan ticaretin sebepleri nitelikli işgücü farklılıklarıdır. Ayrıca bu yaklaşımda, türetilmiş kaynaklar altında birleştirilen nitelikli işgücü yoğun mallar ve sermaye yoğun mallar aynı tür mallar olarak görülür. Nitelikli işgücü olan ülkeler yoğun faktör donanımı gerektiren malları üretmek konusunda uzmanlık kazanıp dış ticaret yapabilirler (Yüksel ve Sarıdoğan, 2011).

Teknoloji Açığı Teorisi; Posner tarafından 1961'de ortaya atılan teoriye, malın icadıyla başlayan ve başkaları tarafından devam eden süreç üzerinde durduğu için "gecikmeli taklit hipotezi" de denilmektedir (tr.wikipedia.org). Teoride zaman faktörü önemlidir ve

ayrıca uluslararası ticareti açıklamak için teknoloji açık kavramı kullanılır (Dura, 2000: 6).

Ürün Dönemleri Teoresi; Vernon 1966 yılında yayınladığı makalesinde ülkelerin yeni ürünleri icat etmesinin faktör donatımlarına bağlı olmayıp, ABD için başka nedenlere bağlı olduğunu iddia etmiştir (Vernon, 1966). Vernon'un teorisine göre ABD gibi sanayi ülkelerinin yeni teknoloji ve mal üretiminde ileri gidebilmesi için iyi eğitilmiş iş gücü, Ar-Ge harcamalarının artırılması ve iç pazarın genişletilmesi gibi faktörlere bağlıdır (Ağcadağ ve Gövdere, 2021: 7).

Tercihlerde Benzerlik Teorisi; "An Essay on Trade and Transformation" başlıklı kitabında Linder (1961), diğer dış ticaret teorilerinde ürünlerin homojen varsayıldığını, aslında ürünlerin farklı özelliklerde olduğunu ve ürün farklılaşmasına, tüketicilerin zevk ve tercihlerine önem verilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Linder, 1961). Linderin teorisinde getirinin artması, ülkelerin farklı zevk ve tercihlerine göre farklılaşan malın başka bir türünü üretmesiyle mümkün olabilmektedir. Böylece farklılaşan malın farklı çeşidini üreten üreticiler önce iç talebi ardından da dış talebi karşılayacak ölçekte üretim yapacaklardır (Atik, 2006: 36).

Ölçek Ekonomileri Teorisi; firma tarafından bakış açısına sahip bir teoridir. Üretim sürecinde, uzun dönemde çıktılardan girdideki değişime vereceği tepkiyi göstermektedir. Ölçek ekonomisini benimseyen faktörlerde artan girdiler sonucunda çıktılardaki parasal karşılık marjinal maliyetleri düşürür (Yaslıkaya, 2019: 166). Başka bir ifadeyle; firmaların girdi miktarındaki artış oranına kıyasla daha fazla çıktıya ulaşabilirler. Bu duruma üretimde uzun dönemde pozitif içsel ve dışsal ekonomiler neden olmaktadır. Artan üretim düzeyleri, firmaların birim maliyetlerinin azalmasına, pozitif içsel ekonomilerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Buna ek olarak; firma, içinde bulunduğu sektörün gelişmesiyle azalan maliyetler sebebiyle pozitif dışsal ekonomiler oluşmaktadır. Bu sebeple ülkelerin hem kendi içi piyasaları için üretimde hem de dış ticaret yapmak için üretimde uzmanlaşırken, pozitif içsel ve dışsal ekonomiler elde etmiş olurlar. Burada bahsedilen içsel ekonomiler (ölçek ekonomileri) kavramı firmanın kendine ait üretim ölçeğindeki değişimleri ifade ederken; dışsal ekonomiler kavramı ise firmanın faaliyet gösterdiği sektördeki maliyet değişimlerine denilmektedir (Aslan, 2020: 82). Ölçek ekonomilerinin temelleri Adam Smith'e kadar dayanır.

Monopolcü Rekabet Teorisi; Edward Chamberline (1933) geliştirdiği teoride bir endüstrinin denge durumundayken ürün farklılaştırılması sonucunda ek kapasite yaratacağı kuralını savunmuştur. Monopolcü Rekabet Teorisi, Chamberline tarafından geliştirilen teorisinin piyasa analizine dayanmaktadır. Monopolcü rekabet teorisi Lancaster 1980, Krugman 1980 ve Helpman 1981 gibi ekonomistler tarafından desteklenmiştir (Ağcadağ ve Gövdere, 2021: 11). Bu teorisinin varsayımları şunlardır (Krugman, 1980: 950):

- Üretimde ölçek ekonomisi mevcuttur. Piyasada monopol rekabet geçerlidir.
- Firmalar kendilerince farklılaştırılmış mal üretirler.
- Tüketiciler tarafında ikame ürün alanı sınırlıdır.
- Piyasa giriş ve çıkış için uygundur.

Geleneksel dış ticaret teorileri ile açıklanması güç olan bir çok ampirik olgu yeni dış ticaret teorileri ile desteklenmiştir. Geleneksel teoride karşılaştırmalı üstünlüklerin üzerine ayrıca ölçeğe göre getirinin artmasıyla uzmanlaşmanın ve eksik rekabet piyasasını dış ticaretin nedenleri arasında olmasıdır. Yeni dış ticaret teorileriyle birlikte ürün çeşitliliğinin artması ve üretimde ölçeğin artması sonucunda ortalama maliyetlerin düşmesine imkan vermektedir. Böylece karşılaştırmalı üstünlüklere ek olarak elde edilen kazanç ek olarak refah seviyesinde artış olmaktadır (Akkonyunlu, 1996).

6. MUTLAK, KARŞILAŞTIRILMALI VE REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Adam Smith, Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde, bilimsel olarak açıkladığı uluslararası ticaretin gereklilikleri olarak uluslararası iktisat ve ticaret boyutunda devrim niteliğinde kabul edilmektedir. Fakat bu modelin ülkeler arasındaki ticaretin ciddi bölümünü açıklamak için yeterli olmadığı konusunda eleştirilmiştir. Söz konusu teori dış ticaretin bazı sorularını cevaplayamamıştır. Teoride bahsedilen iki ülke arasından birinin söz konusu iki malın üretiminde mutlak üstünlüğünün olma olasılığını ihmal etmiştir. Böylelikle gerçek hayatta bu tür bir olayla karşılaşıldığında ülkeler arasındaki karşılıklı ticaretin olmayacağı üstü kapalı bir şekilde kabul edilmiştir (Ünsal, 2005: 17).

Adam Smith'in teorisinin eksikliklerini gidermek ve uluslararası ticarete farklı açıdan bakan teori David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Ricardo, uluslararası ticareti karşılaştırmalı üstünlüğe dayandırarak ona daha genel ve daha gerçekçi nitelik kazandırmayı amaçlamıştır. Ricardo, Smith'ten yaklaşık kırk yıl sonra uluslararası ticaretin temelini mutlak değil, karşılaştırmalı üstünlüklere dayandırdığı teorisini iktisat bilimine kazandırmıştır. Ricardo'nun bu teorisi güçlü yapısıyla günümüzde de uluslararası ticaretin temelini oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 28). Ancak teori bazı yönleriyle eksik görülmüştür.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi aşağıdaki maddelerle eleştirilmiştir (Seyidoğlu, 2013: 31-33), (Aslan, 2020: 16), (Ünsal, 2005), (Siddiqui, 2018):

- Ricardo modeli emek-değer teorisine dayanır. Modelde maliyete etki eden tek unsur emek olarak kabul edilmiştir. Halbuki sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik faktörlerinin maliyete dahil edilmemesi, aslında kıt kaynakların etkin kullanımına engel olacak çok önemli bir sebeptir. Ayrıca, karşılaştırmalı üstünlük için

emek-değer teorisi olmazsa olmaz değildir. Teoriyi açıklamak için fırsat maliyeti de kullanılması mümkündür.

- Ricardo'nun modelinde; işgücü ülke içinde tam hareketli, ülkeler arasında ise tam hareketsizdir. Ancak gerçek hayatta ne işçilerin ülke içi hareketliliği tamdır, ne de ülkelerarası hareketliliği sıfırdır.

- Ricardo modeli arz yönlü bir teoridir. Üretim miktarına bağlı olarak dış ticaretin hacmi ve yönü belirlenmiştir. Dış ticareti, üretime konu olan malın üretim miktarının dışında talep miktarında etkileyeceği konusu ihmal edilmiştir.

- Ricardo modeli sabit maliyetlere ve tam uzmanlaşmaya dayanır. Modelde sadece sabit maliyetler hesaba katılmıştır. Bunun sonucu; üretimde tam uzmanlaşmaya gidilmesi, başka bir ifadeyle kaynakların sadece ihraç malının üretiminde kullanılması, ithal edilebilir malların üretiminin ise sifıra inmesidir. Halbuki ticaret ortamında ülkeler x bir malı hem üretebilir hem de ithal edebilir. Yani teorideki bu uzmanlaşma Ricardo modelinde olduğu gibi tam değildir.

- Ricardo modeli statik bir modeldir. Bu modelde zaman ve değişme faktörlerine yer verilmemiştir. Ancak gerçek hayat sürekli değişme içindedir. Model bu eksikliği ile kalkınmaya çalışan az gelişmiş ülkeleri kapsar. Az gelişmiş ülkeler için tarım yönünde uzmanlaşma değil sanayi yönünde karşılaştırmalı üstünlükler elde etmeleri olacaktır.

- Ricardo modelinde üretim bir bütündür, baştan sona aynı ülkede yapılır. Bu modelde bir malın üretiminin farklı aşamalar halinde olması ve her aşamanın, maliyetin minimuma inmesi için farklı ülkelerde yapılmasına değinilmemiştir. Üretim teknolojisinin bir sonucu olarak, içinde bulunduğu zamanın bir malın üretimindeki tüm ara aşamaların aynı ülke ve aynı üretim tesisinde yapılması söz konusudur. Oysa günümüzde haberleşme ve taşımacılık alanlarındaki hızlı teknoloji artışından dolayı üretim, aşamalara bölünmüş ve büyük ölçüde evrenleşmiştir. Yani; günümüzde kabul gören uzmanlaşma, Ricardo modelindeki gibi tüm nihai mal temeline göre değil, üretim aşamalarına göre yapılmaktadır.

- Ricardo'nun modeli, tüm kaynakların tamamen kullanıldığını varsayar. Bunun gerçeklikten uzak olduğu aşikardır. Özellikle işsizliğin yüksek olduğu ve kaynakların yetersiz kullanıldığı gelişmekte olan ülkelerde bu durum daha fazla görülmektedir.

- Ayrıca, serbest ticaret politikalarının benimsenmesiyle, ihracatın ithalatı karşılayacağı ve böylece ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malların ihracatının artacağı varsayılmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın değeri büyük ölçüde dünya pazarı taleplerine ve diğer rakip tedarikçilerin fiyatlarına bağlıdır.

Üretim faktörlerinden emek faktörüne dayanan Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, Porter'a

göre içinde bulunduğumuz zamanın modern endüstrilerinde üstünlüğü belirlemede eksik kaldığını, bu nedenle Ricardo'nun teorisinin yerini kendi teorisi olan Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'ne bırakması gerektiğini iddia etmiştir. Porter'ın modelindeki ülkeye özgü olan avantajlar karşılaştırmalı üstünlüklerindeki aynıysa değildir. Uluslararası rekabetçi üstünlüğün kaynağı olarak lokasyonun önemi ülkeye özgü avantajların firmalar açısından Porter tarafından vurgulanırken, ülkeler arasındaki ticaretin sektörel bileşkesini karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde vurgulamaktadır (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012: 15-16).

Elmas modelinde Porter, uluslararası rekabette başarılı olmanın temel şartının dört faktörün aynı anda güçlü olması gerektiğini savunmuştur. Rekabet açısından ülke en güçlü olmaları beklenen ülke endüstrileri, Elmas modelinin dört faktöründe de güçlü olan ülkelerdir. Ancak Amerika ve Hindistan ülkelerinin yazılım endüstrisindeki rekabet şartları göz önüne alındığında, Hintlilerin yazılım endüstrisinde rekabet gücü sağlayacak hiçbir elmas faktörü içermediği görülmüştür. Hindistan'ın yazılım sektöründeki uluslararası başarısının elmas modeli kapsamında incelendiğinde modelin zayıflığı açıkça ortaya çıkmaktadır (Özdemir, 2019: 27).

Porter, uluslararası rekabeti etkileyen talep koşullarının farklı olmasının rekabet gücüne ciddi etkileri olduğunu söylemiştir. Ülkenin yerel talebinin ve çeşitliliğinin rekabet gücüne olumlu etkisi olduğunu belirten Porter, pazarlarda yerel firmaların ihracat veya dış piyasalara açılmak yerine mevcut pazarlara odaklanmayı tercih etmeleri gerektiğini söylemiştir. Burada Porter'ın teorisindeki eksiklikler dikkat çeker. Bunun yanında Porter elmas modelinde devlet rolünü dışsal bir faktör olarak görmüş ve firmaların rekabet gücü üzerindeki etkilerini dolaylı olarak kabul etmiştir. Ancak devlet faktörünün rekabet gücünde doğrudan rolü olmadığını söylemiştir. Burada Elmas modeline yapılan eleştiriler Porter'ın devlet rolünü endüstrideki etkisinin makro düzeyde incelediği ve devlet faktörünün endüstri üzerinde olumlu veya olumsuz etkilerinin zamanla yok olduğu fikridir. Eleştirilenlere göre devlet rolünün modelin beşinci temel faktörü olması gerektiği yönündedir. Elmas modeline yönelik yapılan başka bir eleştiri de modelin ulusların rekabet avantajı üzerinde ulusal kültürün etkisinin azlığı ve bu konuya verilmesi gereken önemin verilmediği yönündedir (Özdemir, 2019: 28-29).

7. SONUÇ

İktisat biliminin asıl amaçlarından birisi olan kıt kaynakların, insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak olduğu ve bunu gerçekleştirmenin en önemli yollarından birisinin de dış ticaretten geçtiği bilinmektedir. Adam Smith tarafından temelleri atılan ve Ricardo, Porter, Say, Malthus, Mill gibi bilim adamları tarafından geliştirilen dış ticaret teorileri, aradan geçen zamana karşın günümüzde halen önemini korumakta; o yıllarda yapılan ampirik

çalışmalar günümüze ışık tutmakta ve eleştireli bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte ülkelerin kalkınma çabaları artmış bu sebeple birbirleriyle ilişkileri stratejik hedefler doğrultusunda gelişmiştir. Ülkelerin ekonomik dengelerinde birbirleriyle olan ilişkilerinde farklılaşmalar görülmüştür. Bu farklılıkların temelinde bilgi, kültür ve teknik alanlardaki ilerlemenin rolü büyüktür. Çalışma kapsamında ele alınan Mutlak, Karşılaştırılmalı ve Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin eksik yönleri ve yanlış varsayımlarına yapılan eleştirilere yer verilmiştir.

Adam Smith, modern ekonominin kurucusu ve serbest ticaret lehine tartışan ilk ve en ünlü düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir. Adam Smith'in ortaya koyduğu "Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde uluslararası ticaret, her türlü ticaretle aynı temel nedene sahiptir. Ancak Smith, uluslararası ticareten yalnızca mikro düzeyde tüccarların değil, bir bütün olarak makro düzeyde toplumun yararlandığını göstermeye çalışmaktadır. Smith'in iş bölümü üzerine düşünceleri, uluslararası ticaret teorisinin temelini de oluşturmaktadır. Ona göre, "emeğin üretken güçlerinde en büyük gelişmeye" yol açan faktör iş bölümüdür. Daha gelişmiş bir iş bölümünün sonucu olarak, aynı miktarda emekle daha fazla çıktı üretilebilir. Smith, uluslararası ticareti kendi iş bölümü fikirlerine bağlar. Başka bir ülkeyle ticaret yapılması durumunda, uluslararası pazarın yalnızca iç pazardan daha büyük olması nedeniyle iş bölümünün genişletilmesi mümkün olacaktır. Uluslararası ticaret bu nedenle bir ülke için avantajlıdır, çünkü gelişmiş iş bölümü "toprağın ve ülkenin emeğinin yıllık üretiminin değişebilir değerinde" bir artışa yol açmaktadır (Schumacher, 2012: 56-57).

Smith'in iki ülke arasındaki ticareti mutlak üstünlüğe dayandığı teorisinden farklı olarak Ricardo Karşılaştırılmalı Üstünlükler Teorisi'nde şirketlerde homojenlik ve tam rekabeti savunmaktadır. Ricardo'ya göre şirketler aynı düzeyde çıktı üretmekte ve aynı fiyat politikasıyla ticaret yapmaktadır. Serbest ticaretin, şirketler arasındaki rekabeti artıracığını anlatan Smith'in savunduğu şekilde ticarete ezici rekabeti savunmamaktadır (Svenson, 2015: 4-6).

Porter, Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nde ulusal düzeydeki tek önemli kavramın ulusal verimlilik olduğu ilkesini savunmaktadır. Rekabetin küreselleşmesi ve ulus ötesi şirketlerin ortaya çıkması, belirli bir ülkenin rekabet avantajı elde etme üzerindeki etkisini ortadan kaldırmamakta; bir ülke, menşei ülke olmasına bağlı olarak bir şirket için farklı rekabet avantajları sunabilmektedir. Porter, bu öncüllerden yola çıkarak, ulusların rekabet avantajı elde etmesinin temeli olan bir belirleyiciler sistemi tanımlamaktadır. Porter'a göre, ulusal elmas modelini en doğru uygulayan ülkeler başarıya sahiptir. Smith ve Ricardo'dan farklı olarak Porter, iç pazarın, iç talebi uluslararasılaştırarak ve ulusal ürünlerin yurt dışına dağıtımını yaparak rekabet avantajlarını geliştirebildiğini değerlendirmektedir.

Porter'a göre alıcılar arasında ulus ötesi ülkelerin olması durumu, ulusal şirketlerin mallarını geliştirmesini belirlemektedir. Sonuç olarak, iç pazar, kendi iç dinamikleriyle, rekabet avantajının elde edilmesini belirleyebilmektedir. Ancak etkisi "elmas"ın diğer belirleyicilerine bağlıdır (Frasineanu, 2008: 3493-3495).

REFERENCES

Ağcadağ, D., ve Gövdere, B. (2021). Temel Kaynaklarla Yeni Dış Ticaret Teorileri. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 9(1), 1-14.

Akkaya, K. (2017). Tarımsal Dış Ticaretteki Serbestleşmenin Seçili Tarım Ürünleri Üzerindeki Etkisi. *Kırklareli Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.

Akkonyunlu, A. S. (1996). Yeni Dış Ticaret Teorileri. *Ekonomik Yaklaşım*, 7(21), 71-99.

Aktan, C. C., ve Vural, İ. Y. (2004). *Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri*. Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş.

Aktan, C. C., ve Vural, İ. (2004). Rekabet Gücü ve Türkiye - Türkiye'nin Endüstriyel ve Ulusal Rekabet Gücü-. *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Rekabet Dizisi: 2*.

Alptekin, V., ve Kasa, H. (2018). *Tasarruf Açığı ve AR-GE Harcamalarının Orta Gelir Tuzağına Etkileri: Seçilmiş OECD Ülkeleri Analizi*. Eğitim Yayınevi.

Altay, H., Özcan, S., ve Çınar, İ. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) Pazarında Endüstriler-Arası ve Endüstri-İç Ticaret Açısından Avantajlı Olduğu Ürün Gruplarının Belirlenmesi: 1995-2007. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(23).

Arıç, H. (2013). Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin Yapısı. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(5), 81-97.

Arıç, K. H. (2011). Ulusal ve Uluslararası Rekabetin Geliştirilmesinde Kümelene Politik Kayseri Mobilya Sektöründe Bir Uygulama . *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi*.

Aslan, N. (2020). *Uluslararası Ticaret Teorileri ve Politikaları*. İstanbul: Umutepe Yayınları.

Atik, H. (2006). Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(2), 33-43.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2).

Coşkun, A. (2014). Dış Ticaret Teorileri Kapsamında Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerine Bir Değerlendirme. *Tekirdağ S.M.M.M Odası Sosyal Bilimler Dergisi*(3).

Coşkun, A., ve Topuz, H. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir

- Analizi. *Metmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(25), 672-685.
- Çakıroğlu, M. (2018). Uluslararası Ticarete Fiyatlandırma Stratejileri. K. Çapraz (Dü.) içinde, *II. Intradere Uluslararası Ticaret Kongresi Kongre Kitabı* (s. 154-177).
- Çetinkaya, Ö. (2005). Türkiye'nin Rekabetçi Üstünlüğüne Üretici Birliklerinin Katkısı: Tariş Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Çivi, E. (2001). Rekabet Gücü: Literatür Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2).
- Dimand, R. W. (2000). Ricardo and International Trade Theory. *History of Economic Ideas*, 8(3), 7-24.
- Dura, C. (2000). Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(16), 1-16.
- Dursun, İ. T. (2021). Michael E. Porter ve Jay Barney'in Rekabet Üstünlüğü İle İlgili Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 8(15), 189-208.
- Eğilmez, M. (2018). *Türkiye'den Örneklerle Makroekonomi* (12. Baskı b.). Remzi Kitabevi.
- Falvey, R. E. (1981). Comparative Advantage in a Multi-Faktor World. *International Economic Review*, 22(2), 401-413.
- Frasineanu, P. L. (2008). The Porter's Theory of Competitive Advantage. *Annals of the University of Craiova*, 7(36), 3493-3498.
- Gençoğlu, A. Y. (2013). Ticari Kapitalizmden Sanayi Kapatilizmine: Merkantalizm, Liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(14), 79-94.
- Ghoreyshi, S. N. (2014). Türkiye-Rusya Federasyonu Ticaretinde Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Geçerliliği. *Atatürk Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Gökmenoğlu, S. M., Akal, M., ve Altunışık, R. (2012). Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler. *Rekabet Dergisi*, 13(4), 3-43.
- Gupta, S. D. (2015). Comparative Advantage and Comparative Advantage; An Economics Perspective and Synthesis. *Athens Journal of Business and Economics*.
- Güngör, K. (2006). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 1-41.
- Herdem, P. (2014). Rekabet avantajı Sağlamada Bir Araç Olarak Kümelenme: Konya Yazılım ve ARGE Firmaları Üzerine Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı*.
- İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD). (tarih yok). <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399> adresinden alınmıştır
- Karafakioğlu, M. (2014). *Uluslararası Pazarlama Yönetimi Teori, Uygulama ve Örnek Olaylar* (9. Baskı b.). Beta Yayınları.
- Karluk, R. (1973-1974). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Geçerliliği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 33(1-4), 221-238.
- Keesing, D. B. (1965, 8). *The Review of Economics and Statistics*, 47(3), s. 287-294.
- Keesing, D. B. (1966). Labor Skills and Comparative Advantage. *The American Economic Review*, 56(1/2), s. 249-258.
- Kenen, P. B. (1965). Nature, Capital, and Trade. *Journal of Political Economy*, 73(5), s. 437-460.
- Kibrıtçıoğlu, A. (2007). Adam Smith'in Uluslararası İktisat Kuramına Katkıları Hakkında. *MPRA Paper*.
- Krugman, P. (1980). Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade. *The American Economic Review*, 70(5), 950-959.
- Kum, H. (1999). Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler: Yeni Yaklaşımlar. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*(14), 165-178.
- Kutlu, E. (2004). *Uluslararası İşletmecilik*. (İ. Özalp, Dü.) T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını (Anadolu Üniversitesi Web-Ofset).
- Linder, S. B. (1961). *An Essay On Trade And Transformation*. AlmqvistveWiksell's Boktryckeri AB.
- Lutz, M. A. (2008). Revisiting the Relevance of International Trade Theory. *Explorations in Social Economics*, 37, 147-164.
- Miral, Z. C. (2006). Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Karşı Rekabet Gücü: Seçilmiş Tarımsal Ürünler İçin Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Morgan, R., ve Katsikeas, C. (1997). Theories of international trade, foreign direct investment and firm internationalization: a critique. *Management Decision*, 35(1), 68-78.
- Özdemir, A. (2019). Ulusların Rekabetçi Avantajı: Elmas Model Çerçevesi ve Türk Turizm Sektörünün Rekabet Gücü. *TESAM Akademi Dergisi*, 6(1), 11-41.
- Palacioğlu, T. (2018). *Mutlak Üstünlük ve Bazı Dış Ticaret Teorileri*. İstanbul Ticaret Odası/ İstanbul Düşünce Akademisi (İTO/İDA).
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.

- Porter, M. E. (2015). *Rekabet Stratejisi Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*. (G. Ulubilgen, Çev.) Aura Yayınları.
- Ricardo, D. (1817). *Principles of Political Economy*. 18.09.2022 tarihinde en.wikipedia.org: https://en.wikipedia.org/wiki/On_the_Principles_of_Political_Economy_and_Taxation adresinden alındı
- Rundassa, M. W., Azene, D. K., ve Berhan, E. (2019). Comparative Advantage of Ethiopian Textile and Apparel Industry. *Research Journal of Textile and Apparel*, 23(3).
- Sadat, S. A. (2008). Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramı Çerçevesinde Türkiye'nin Eco Pazarında Rekabet Gücünün Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Genel İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi*.
- Schumacher, R. (2012). Adam Smith's Theory of Absolute Advantage and The Use of Doxography In The History Of Economics. *Erasmus Journal For Philosophy and Economics*, 5(2), s. 54-80.
- Schumacher, R. (2013). Deconstructing The Theory of Comparative Advantage. *World Economic Review*, 2, 83-105.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama* (18 b.). Güzem Can Yayınları.
- Siddiqui, K. (2018). David Ricardo's Comparative Advantage and Developing Countries: Myth and Reality. *International Critical Thought*, 8(3), 426-452.
- Smith, A. (1776). *An Inquiry Into The Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 18.09.2022 tarihinde en.wikipedia.org: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Wealth_of_Nations adresinden alındı
- Smith, A. (2017). *Ulusların Zenginliği* (Cilt 1). (A. Yunus, ve M. Bakırcı, Çev.) Alan Yayıncılık.
- Suranovic, S. M. (2007). International Trade Theory and Policy/ Chapter 40. *The Theory of Comparative Advantage- Overview*. içinde
- Svenson, F. (2015). The Theory of Comparative Advantage -How Applicable Is It Today? An Invited Lecture in Entrepreneurship Education. Stralsund, Germany.
- Timurçin, D. (2010). Türkiye'de KOBİ'lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi. *İstanbul Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Timurçin, D. (2010). Türkiye'de Kobi'lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Timurçin, D. (tarih yok). Türkiye'de Kobi'lerin Rekabet Gücü ve Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Kümelenmenin Etkisi.
- Tomanbay, M. (2019). İktisadi Düşüncenin Gelişimi ve İktisat Okulları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15).
- Tüyen, Z. (2015). Türkiye'de Dış Ticaret Politika ve Uygulamaları. *İstanbul Aydın Üniversitesi SBE Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Programı Yüksek Lisans Tezi*.
- Utkulu, U. (2005). *Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Uzunidis, D., ve Laperche, B. (2011). The New Mercantilism and the Crisis of the Global Knowledge Economy. *Journal of the Knowledge Economy*, 2, 373-392.
- Ünsal, E. (2005). *Uluslararası İktisat*. İmaj Yayıncılık.
- Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207.
- Vidhi, A., ve Turgan, E. (2017). Dış Ticaret ve Büyüme Toeirleri, Granger Nedensellik Testi İle Dış Ticaretin Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(40), 446-453.
- Vikipedi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Teknoloji_a%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1_teorimi#:~:text=Teknoloji%20a%C3%A7%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20teorimi%201961'de,gecikmeli%20taklit%20hipotezi%20%E2%80%9Cde%20denir adresinden alınmıştır.
- Yaslıkaya, R. (2019). Yerel Yönetimlerde Ölçek Ekonomisi: Teori, Kavram ve Tartışmalar. *Liberal düşünce Dergisi*, 24(95), 163-192.
- Yaşar, E. (2018). Dünya Ticaretinde Uzmanlaşma ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlüklere Göre Benzer Ülke Gruplarının Belirlenmesi. Ş. Önder, ve H. Önder içinde, *Ekonomi ve Finans Araştırmaları* (s. 19-46). Ekin Kıtapevi.
- Yıldız, R. S. (2009). Klasik Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin Türkiye'deki Geçerliliğinin Sınanması. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı YLT*.
- Yoshii, S., Fujimoto, T., ve Shizawa, Y. (2019). Was Adam smith a Proponent of Absolute Advantage Theory? Aformative history of an urban legend and lessons learned. *NUCB Discussion Paper Series*(19003).
- Yumuşak, T. (2016). Rekabetin Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Rekabet Araçları. *Gazi Üniversitesi SBE İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı Doktora Tezi*.
- Yüksel, E., ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman'ın Katkıları. 9(35), s. 199-206.
- Yüksel, E., ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R. Krugman'ın Katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.

